

Dagvlinders terug in Mergelland

tekst:
Kars Veling

Ook in Zuid-Limburg zijn de dagvlinders sterk achteruit gegaan, maar gelukkig zijn er wel goede mogelijkheden voor herstel. Door op korte termijn het beheer van graften, wegbermen en holle wegen aan te pakken, kunnen binnen een aantal jaren de aanwezige karakteristieke soorten zich uitbreiden en wellicht dat er soorten zich, vanuit Duitsland en België, weer gaan vestigen. De Vlinderstichting heeft hiervoor, in het kader van het project ROM-Mergelland, een plan opgesteld.

Veel soorten verdwenen

Zuid-Limburg is van oudsher rijk geweest aan elementen als holle wegen en graften en aan natuurgebieden met veel gradiëntsituaties. Zuid-Limburg is dan ook één van vlinderrijkste gebieden geweest met 59 soorten standvlinders. Ook in Zuid-Limburg is de dagvlinderstand in de laatste eeuw bijzonder sterk achteruit gegaan. Van de karakteristieke - en vaak zeldzame - soorten zijn er inmiddels 29 uit Limburg verdwenen. Hiervan zijn op dit moment geen populaties meer bekend. Vooral de vlinders van bloemrijke droge en natte graslanden en zoom- en mantelvegetaties zijn sterk in aantal gereduceerd. De oorzaken hiervoor liggen vooral in de achteruitgang van het aantal en de kwaliteit van de leefgebieden. Daarnaast heeft de versnippering van het landschap een belangrijke rol gespeeld. Verdroging, vermeting en versnippering van leefgebieden en landschap wordt vooral veroorzaakt door het intensieve grondgebruik door de landbouw. De meeste vlindersoorten komen momenteel nog voor in natuurgebieden. Deze natuurgebieden liggen veelal geïso-

leerd in het landschap. Verbindingsbanen als wegbermen, graften, heggen en dergelijke zijn door het intensieve grondgebruik van karakter veranderd. Het beheer van de natuurgebieden en natuurelementen is vooral gebaseerd op de botanische betekenis. Voor het behoud en het herstel van de fauna zijn aanvullende maatregelen noodzakelijk.

Kansen op herstel

Toch zijn er nog goede kansen op behoud en zelfs terugkeer van een aantal bijzondere soorten, mits hun leefgebieden een juiste inrichting en beheer krijgen en de ecologische infrastructuur voor deze soorten hersteld wordt. Dit betekent dat de plaatsen waar de soorten voorkomen met elkaar moeten worden verbonden.

Vlak over de grens met België en Duitsland liggen nog brongebieden van een aantal in Zuid-Limburg uitgestorven soorten. Als ook deze gebieden verbonden worden met de herstelde of behouden gebieden in Zuid-Limburg, kan in delen van het projectgebied hervestiging van soorten zonder herintroductie plaatsvinden. Naast genoemde maatregelen in vooral de natuurgebieden en de lijnvormige elementen is het goed mogelijk de kwaliteit van de natuur in het openbaar groen te verbeteren. Behalve de karakteristieke soorten zullen hiervan vooral de gewonere dagvlinders gaan profiteren.

Een overlevingsplan

Zowel het rijk als de Provincie Limburg hebben plannen om de natuur in Limburg te behouden en te versterken. In het kader van het Natuurbeleidsplan zijn

Kalkgraslanden:

Bruin dikkopje
Dwergdikkopje
Kalkgraslanddikkopje
Dwergblauwtje
Tijmblauwtje
Klaverblauwtje
Steppeparemoervlinder
Dambordje

Bossen en bosranden:

Boswitje
Groot geaderd witje
Sleedoorpage
lepepage
Grote ijsvogelvlinder
Grote weerschijnvlinder
Kleine weerschijnvlinder
Grote vos
Keizersmantel

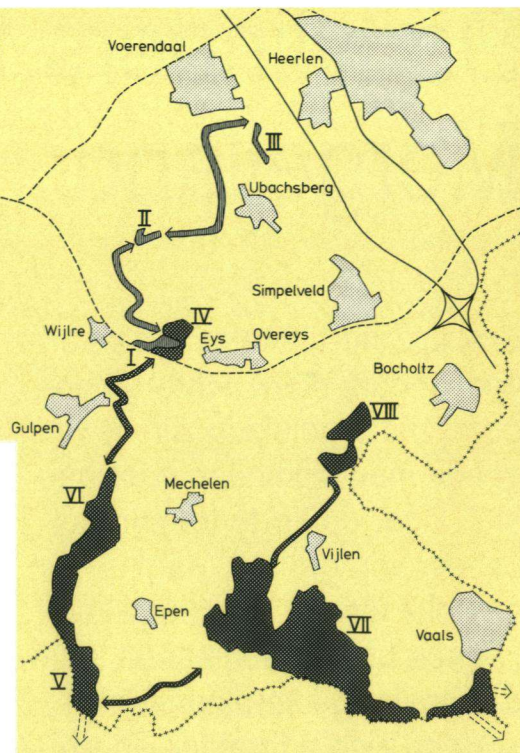
Beekdalen:

Aardbeivlinder
Zilveren maan
Moerasparelmoervlinder
Purperstreepparelmoervlinder

Tabel 1:
Karakteristieke dagvlindersoorten van Zuid-Limburg die zijn gebruikt voor het 'overlevingsplan'

Actuele en potentiële kerngebieden en gewenste verbindingen

- kalkgrasland:**
- I Spoorweginsnijding Wijre - De Piepert
  - II Vrakelberg
  - III Kunderberg
- bos:**
- IV Eysenbosch
  - V Bovenstebosch (complex)
  - VI Dunnenbosch (complex)
  - VII Vijlenerbosch (complex)
  - VIII Kolmonderbosch en Platte Bosschen
- gewenste verbindingen kalkgraslandvlinders
 ⇌ gewenste verbindingen bosvlinders

grote delen van Zuid-Limburg opgenomen in de Ecologische Hoofdstructuur. Ook in de provinciale plannen komt dit terug. Voordat echter die Ecologische Hoofdstructuur is gerealiseerd zijn we zeker 25 jaar verder. Voor veel vlinders is die periode veel te lang. Er zijn op korte termijn maatregelen nodig.

In het rijksbeleid is het Mergelland aangeduid als ROM-gebied. ROM staat voor Ruimtelijke Ordening en Milieu. Dit project houdt in dat op allerlei niveau's gewerkt zal worden aan een goede inrichting en gebruik van het landschap. Het ROM-beleid is niet gebaseerd op een wettelijk instrument, maar de partijen die deelnemen maken afspraken die in een bestuursovereenkomst worden vastgelegd. Die afspraken krijgen pas een wettelijke status wanneer ze worden verwerkt in bijvoorbeeld provinciale beleidsplannen of gemeentelijke bestemmingsplannen (Provincie Limburg, 1994). De begrenzing van het ROM-gebied Mergelland is globaal in het zuiden en oosten de landsgrens, in het noorden de snelweg A76, de Geleenbeek en de zuidgrens van de bebouwde kommen van Geleen, Beek en Elsloo en in het westen de snelweg A2 en het Julianakanaal.

De Vlinderstichting is gevraagd een 'overlevingsplan' op te stellen voor de bedreigde en karakteristieke dagvlinder-

soorten in Mergelland. In 1994 is dit plan gemaakt voor het oostelijke deel van het ROM-gebied (zie kaart). In 1995 zal het westelijke deel onderzocht worden. Aangegeven wordt welke maatregelen op korte termijn noodzakelijk zijn om de karakteristieke soorten te behouden of wellicht terug te krijgen, alvorens ze over 25 jaar veilig zijn binnen een goed ontwikkelde Ecologische Hoofdstructuur.

Snel de spa in de grond

De karakteristieke soorten van Zuid-Limburg zijn de kalkgraslandvlinders, de vlinders van zomen en mantels langs het bos en beekdalvlinders. Van deze soorten (zie tabel 1) is gekeken waar ze vroeger in Zuid-Limburg voorkwamen en of ze op dit moment nog aanwezig zijn. Vervolgens is in het veld gekeken welke maatregelen op korte termijn kunnen worden genomen voor behoud en herstel van die vlinders. Er is een kaart gemaakt met de kerngebieden, de gebieden die kerngebied kunnen worden en de gewenste verbindingen. Belangrijk was dat de voorgestelde maatregelen snel en eenvoudig waren uit te voeren. Het was niet de bedoeling weer een prachtig rapport te maken met denkbeeldige pijlen waarlangs verbindingen zouden kunnen worden gecreëerd en grootse natuurontwikkelingsgebieden. Nee, het plan moest uitgaan van de bestaande elementen, en moest zo concreet zijn dat snel de spa in de grond, of de zaag in de struik gezet kon worden.

Al snel bleek dat alle soorten die karakteristiek waren voor de beekdalen, inmiddels uit Limburg waren verdwenen.

De Sleedoornpage is in Limburg sterk achteruit gegaan. Deze soort zal profiteren van een herstel van heggen en graften.

foto: Kars Veling

Bij veldbezoeken aan de voormalige vliegplaatsen bleek ook al snel dat kleine maatregelen hier niet zouden werken. De beekdalen moeten een geheel andere inrichting en beheer krijgen om hun natuurwaarden van vroeger weer terug te krijgen. Er zal op een heel andere manier landbouw moeten worden bedreven, en de waterkwaliteit, maar ook de waterhoeveelheid, zal moeten worden aangepast. Kortom, op korte termijn was daar voor vlinders niet veel te bereiken.

Kalkgraslanden en bossen

Voor de kalkgraslanden ligt dit anders. Er zijn nog maar hele kleine snippertjes over, maar in die snippertjes komen nog steeds karakteristieke soorten voor zoals het Bruin dikkopje en de (uitgezette) Steppeparelmoervlinder. Tussen de verschillende snippers zijn veel graften en bermen aanwezig waar met een goed beheer van maaien en afvoeren en het gefaseerd afzetten van struiken, een geschikt gebied voor die vlinders ontstaat. In het rapport staat bijvoorbeeld de uitwerking van die voorstellen voor de zone tussen het Eyserbosch en de Wrakelberg. Bijna alle maatregelen bestaan uit het aanpassen van bestaand beheer. Er is slechts één zone waar wellicht het bestaande agrarische gebruik zal moeten worden aangepast.

Voor de verbindingen tussen de bosgebieden ligt dat wat moeilijker. Om goede verbindingen te krijgen, waar de bos(rand)vlinders ook tijdelijk leefgebied vinden, zullen nieuwe houtwallen moeten worden aangelegd. Hiervoor is grond nodig, die eerst zal moeten worden verworven. Hiervoor is samenwerking nodig met de landinrichtingsdienst, die momenteel bezig is met de herinrichting van Mergelland. De voorgestelde verbindingen zullen ingepast moeten worden in de plannen van de landinrichtingsdienst.

De uitvoering

Zo'n plan is mooi en er kan snel begonnen worden met de werkzaamheden. Alleen wie moet dat gaan doen? De meeste maatregelen zullen door de gemeenten moeten worden ondersteund. De wegbermen en een deel van de graften zijn eigendom van de gemeenten in het gebied. Deze zullen de voorgestelde beheersmaatregelen moeten overnemen in hun plannen. Voor werk dat niet door de gemeenten wordt uitgevoerd, bijvoorbeeld op allerlei particuliere terreinen, zal een beroep worden gedaan op de Limburgse stichting voor landschapsonderhoud (IKL) en vrijwilligers. Behalve in de verbindingsbanen zal ook in de natuurterreinen rekening moeten worden gehouden met de eisen die de

vlinders stellen. Een belangrijk kerngebied bij Wylre is grotendeels in bezit van een Waterleidingmaatschappij. Het beheer op dit terrein is al aangepast aan de eisen die planten en dieren stellen. Er wordt gefaseerd gemaaid, wat wil zeggen dat er steeds delen van de graslanden blijven staan, zodat eitjes, rupsen en poppen kunnen overleven. Ook voor bos(rand)vlinders is het een goed leefgebied. Er is een geleidelijke overgang tussen het grasland en het bosgebied. Een

foto: Kars Veling

Rode Lijstsoort als de Sleedoornpage voelt zich er prima thuis.

Een deel dat nu voor kalkgraslandsoorten van belang is, dreigt echter dicht te groeien en in overleg met de Waterleidingmaatschappij zal gestreefd worden naar een kleinschalig kapbeheer waardoor de openheid gehandhaafd blijft.

Op dit moment is het nog een plan, maar gezien de positieve instelling van gemeenten en andere betrokkenen is te verwachten dat dit jaar nog een start gemaakt kan worden met de uitvoering van de voorstellen. Dit betekent dat binnen enkele jaren al resultaten te zien zouden moeten zijn: Bruin dikkopjes die zich uitbreiden, Boswitjes die zich weer vestigen en Sleedoornpages die weer overal op de graften aanwezig zijn.

Literatuur:

Provincie Limburg, 1994. Concept plan van aanpak, ROM-project Mergelland. Provincie Limburg, Maastricht.

Veling, K., 1995. Mogelijkheden herstel karakteristieke en bedreigde dagvlinders in Mergelland. Rapportnr. VS 95.05, De Vlinderstichting, Wageningen.

Vlindervriendelijk beheer door een Waterleidingmaatschappij: het laten staan van stroken gras.

Summary

Southern Limburg has always been a part of the Netherlands rich in butterfly species. However, as in the rest of the country, the numbers have decreased dramatically in recent years. This is largely due to fragmentation of the landscape and intensive land-use by agriculture. A survival plan has now been set up to improve the habitats through quick and easy management measures. Connecting corridors and adaptations in nature and rural management will hopefully lead to the return of butterfly populations in Limburg.